

LÄSORDNINGEN PÅ RÖKSTENEN

AV

GILLIS HEDLUND

Tydningen av våra förfäders runinskrifter har givit forskarna åtskilligt huvudbry, men ingen av dessa inskrifter har väl föranlett så mycket skrivelser som Rökstenen — den längsta runinskrift som är huggen i sten. Trots all denna forskning gör denna runsten fortfarande skäl för namnet »gåtornas sten». Vetenskapen måste alltjämt betrakta den som i stort sett outtolkad. Det säger rätt mycket, att de tre fullt utförda tolkningarna — av norrmannen Sophus Bugge, svensken Otto von Friesen och finländaren Hugo Pipping¹ — icke endast skilja sig i fråga om en mängd detaljer utan även i uppfattningen om inskriftens innehåll. Bugge anser således, att den är ett äreminne över den döde Vamod, som förhärligas genom att hans bedrifter jämföras med i forntiden utförda hjältedåd. von Friesen menar däremot, att ristaren Varin velat egga till hämnd för sin i strid fallne son Vamod. Dessutom har Varin genom magi sökt förbereda den kommande hämnden. Pipping slutligen finner Rökstenen vara ett juridiskt dokument, avsett att trygga arvsföljden inom ristarens släkt.

Att forskarna kommit till i så hög grad skiftande resultat beror bl. a. på att de icke läst de olika partierna av inskriften i samma ordning. Den förste uttolkaren, Bugge, följde det minsta motståndets lag, kan man nästan säga, och läste först de partier, som äro skrivna med vanliga runor, och därefter de delar av inskriften, som äro skrivna med lönnskrift. Magnus Olsen och Pipping försvara detta förfarande. Så skriver Pipping, att texten bör läsas »sålunda, att svårigheterna vid läsningen stegvis ökas».² Häremot kan man bara ställa upp frågan: Vilket parti av denna gåtfulla inskrift kan anses som det mest svårtolkade? Man torde nästan kunna tvista om den saken, även om man endast tar hänsyn till nutidens syn på svårig-

¹ Sophus Bugge, *Der Runenstein von Rök*, Stockholm 1910. — Otto von Friesen, *Rökstenen*, Stockholm 1920. — Hugo Pipping, *Rökstensinskriften en rättskund. Studier i nordisk filologi* 22, 1, Helsingfors 1932.

² Pipping, *Rökstensinskriften ännu en gång*, sid. 11. *Acta Societatis Scientiarum Fennicae*. Tom XLIX. N:o 3. Helsingfors 1921.

hetsgraden. Men om man vill hålla fast vid denna teori, måste man försöka komma underfund med vilket chiffer 800-talets människor ansågo svårast, och det är absolut ogörligt.

Den förste, som satte läsordningen på Rökstenen under debatt, var von Friesen. Rent principiellt finner han det »öfvervägande sannolikt, att inskriften huggits in i stenen i samma ordning, som ristaren afsåg att den skulle läsas».³ Denna teori har rönt starkt motstånd från de ovannämnda forskarna — Olsen och Pipping — jämte flera andra. Jag citerar professor Elias Wessén: »Att en viss rad 'måste vara huggen först', innebär — — — icke med nödvändighet, att den måste läsas först.»⁴ För ett vanligt oförvillat förstånd är det dock mycket svårt att inse, varför runskrift skulle vara helt annorlunda beskaffad än all annan skrift, som alltid skrives i den ordning det är meningen den skall läsas. Varför skulle runristaren hugga in de olika delarna av en inskrift huller om buller, medan läsordningen skulle vara en helt annan? Även om — vilket är det troligaste — huggningen föregåtts av en uppritning på stenen av runorna, så måste ju då ordningen följas. Och i så fall är det synnerligen skickligt gjort att rita upp *d* (se fig. 2) före övriga partier på baksidan, så att det lämnade utrymmet blev precis lagom till partierna *f*, *g*, *e* och *k*.

Innan vi försöka komma till insikt om i vilken ordning läsningen naturligast bör ske, måste vi göra klart för oss Rökstenens utseende (fig. 1). Den är ett imponerande block, som fullristats på alla åtkomliga sidor. Höjden är nämligen i sin helhet omkr. 3,8 m, bredden 1,5 m och tjockleken 0,44 m. Höjden över markytan blir dock endast ungefär 2,5 m, därför att stenen står 1,3 m nere i jorden.

På fig. 2 se vi, att på framsidan finnas åtta lodräta rader, vilket parti brukar betecknas med *a*.⁵ Härunder stå två horisontella rader, partiet *b*. Högra smalsidan kallas *c*, toppytan *i* (korsen här äro en sorts chiffer) samt vänstra smalsidan *h* (två slags chiffer). Överst på baksidan ha vi åter tre runkors, partiet *k* (möjligen icke

³ v. Friesen, a. a., sid. 7.

⁴ Elias Wessén, Anmälan av v. Friesen, Runorna i Sverige. Uppsala 1928. Fornvännen 1930, sid. 125.

⁵ Beteckningarna med bokstäver (*a*, *b*, *c* o. s. v.) äro Sophus Bugges. De äro av honom givna så, att de passa med hans första tydningförslag, sålunda att den alfabetiska följdén blir iakttagen. Här nyttjas de blott som ett hävdvunnet beteckningssätt.

samma chiffer som i partiet *i*), och därunder tre horisontella rader, partiet *e*, vars sista rad är upp- och nedvänd (i *e* finnas tre olika chiffer). Nederst på sidan se vi den upp- och nedvända raden *f* och

Fig. 1.
Rökstenen.

längst till vänster raden *g* (dessa båda rader ha en gemensam chiffer). De återstående nio lodräta raderna utgöra partiet *d*. Som vi se, är det endast partierna *a*, *b*, *c*, *d* och delvis *e*, som ej äro skrivna med lönnskrift.

Eftersom stenen är 2,5 m hög från marken, är det i och för sig troligt, att den vid ristningen ej varit upprest utan legat. Baksidans

ristning, med de olika partierna anbragta kors och tvärs, torde bäst förklaras genom antagandet att stenen legat.⁶

Hålla vi nu för sannolikt, att stenen legat med framsidan vänd uppåt, då ristaren börjat sitt arbete, och därefter vältrats runt, så

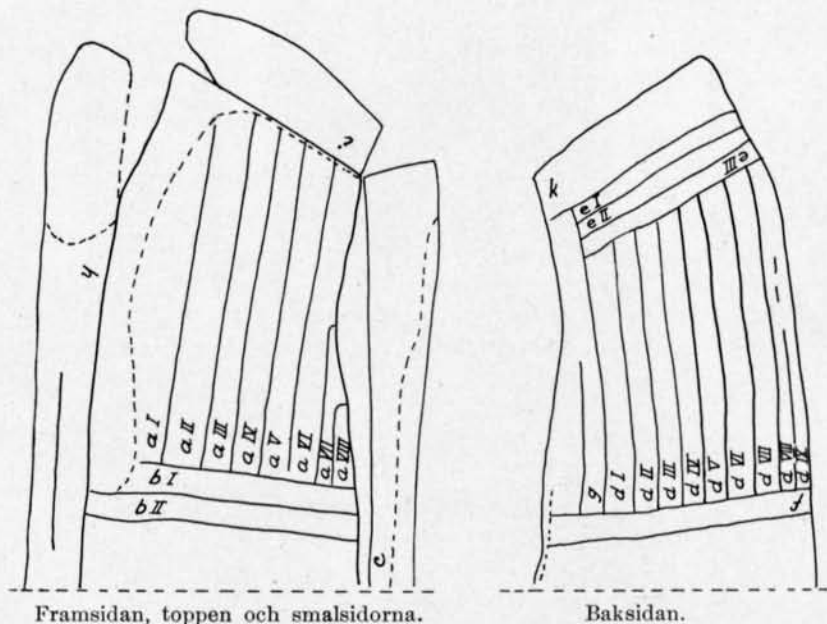

Fig. 2. Rökstenen.

att baksidan kommit upp, och samtidigt antaga som naturligast, att ett följande parti börjar så nära som möjligt slutet av ett föregående, kanske vi kunna komma till en antaglig läsordning.

Det råder inte mer än en mening därom att inskriften börjar med *a*. Detta framgår till fullo av att, som von Friesen skriver, de två första raderna, *aI* och *aII*, »i genomsnitt äro betydligt bredare än öfriga rader; de ha sålunda ristats medan skriftytan ännu för öfrigt var tom». ⁷ Det förstås även av innehållet i dessa båda rader. Efter det att *a* ristats, har framsidan fyllts med *b*, som slutar nere i högra hörnet. Därefter har ristaren övergått till högra smalsidan, där partiet *c* börjar, just där *b* slutar nära marken, och går upp mot toppen. Toppytan (*i*) med dess chifferkors fyller därpå. Detta anser även

⁶ Detta antagande är ej nödvändigt, men kan betraktas som en god arbetshypotes.

⁷ von Friesen, a. a., sid. 7.

von Friesen, som emellertid från toppen går direkt över till baksidans chifferkors (*k*). Vid alla föregående ordningsföljder mellan partierna, som uppställts, har alltid den stora olägenheten varit för handen vid övergången från baksidan till vänstra smalsidan, att runpartiet här måst läsas upp- och nedvänt och vid Pippings läsning utan något som helst samband med övriga inskriftspartier. Enklast synes att antaga, att ristaren, medan ännu stenen låg med framsidan uppåt, från toppen gått runt stenen och fortsatt med *h*, som går uppifrån och ner och vid denna läsning blir rättvänd. Först sedan alla delar av stenen, som varit åtkomliga, då framsidan legat uppåt, blivit fullristade, har stenen vältrats runt och ristaren gripit sig an med baksidan. Den rad här, som börjar alldeles invid den plats, där *h* slutar, är *f*, som vänts upp och ned för att ange, att den skall läsas från höger till vänster. Efter *f* äro alla eniga om att inordna *g*, som slutar ett gott stycke från stenens övre kant. Ristaren fortsätter skriften med chifferkorsen överst på sidan (*k*). Efter dessa äro de tre raderna i *e* inhuggna, av vilka den sista är upp- och nedvänd. Detta har gjorts som en antydning till att nästa inskriftsparti — *d* — börjar till vänster på sidan och ej till höger. *d* skulle således utgöra slutet på Rökstensinskriften, vilket verkar tilltalande, då de båda sista raderna äro synnerligen hopträngda, »därför att», för att tala med von Friesen, »ristaren måste hoptränga inskriftens slut på minsta möjliga yta». ⁸ (Trots detta yttrande läser von Friesen vänstra smalsidan [*h*] efter *d*.) I nedre högra hörnet av *d* står runföljden **ftiRfra**, som von Friesen placerar efter *e*. Det är än så länge omöjligt att avgöra, var dessa runor höra hemma — man kan inte ens veta, om det är chifferskrift eller ej.

Ordningen mellan partierna skulle då bli *a, b, c, i, h, f, g, k, e, d*, då en obruten spiral bildas. Om vi nu gå igenom inskriften i denna ordningsföljd, få vi tyvärr ur innehållslig synpunkt intet stort stöd. Men för att vi över huvud taget någonsin skola få bukt med den gåtfulla Rökstenen, måste vi i varje detalj gå konsekvent och metodiskt till väga utan några förutfattade meningar. Vi kunna knappast vänta oss att få fram en godtagbar tydning, så länge de olika chifferskrifterna lämna rum för så många olika uppfattningar, som de faktiskt göra. Dessutom kvarstå ännu många frågetecken även i fråga om de fullt läsbara partierna.

⁸ von Friesen, a. a., sid. 9.

Jag meddelar här nedan von Friesens transskription av inskriften, dock i den ordning vi nu kommit till. De chiffer, som icke kunna anses säkert lösta, upplösas icke.

- aI* aft uamuþ stanta runar þar
aII in uarin faþi faþir aft faikiān sunu
aIII sakum ukmini þat huariar ualraubar uarīn tuar
aIV þar suaþ tualf sinum uarīn numnar at ualraubu
aV babar samān ā umisum manum . þat sakum ana —
aVI rt huar fur niu altum ān urþi liaru
aVII mir hraiþkutum auk tu
aVIII mir ān ub sakar
bI raiþ þiaurikr hin þurmuþi stilar
bII flutna strantu hraiþmarar sitir nu karur ā
c kuta sinum skialti ub fatlar skati marika
i $\frac{2}{5}$ $\frac{2}{5}$ bi $\frac{4}{5}$ $\frac{2}{5}$ a $\frac{3}{2}$ $\frac{3}{4}$ ri
h sakum ukmini $\frac{3|3}{3|5}$ $\frac{3|2}{3|5}$
f sakum ukmini þat huar ikultī —
g ka uari kultint kuānar husli
k $\frac{3}{2}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{2}{2}$ $\frac{2}{3}$ $\frac{3}{5}$ $\frac{3}{2}$ þr
eI sakum ukmini uaim si burin nirī —
eII r traiki uilin is þat + rhþrhis
eIII iatun uilin is þat + 00ss00sss $\frac{1}{1}$
dI þat sakum tualfta huar histr si ku —
dII nar itu zituāki ān kunukar tuair tikir sua —
aIII þ ā likia . þat sakum þritaunta huariar t —
dIV uair tikir kunukar satint siulunt i fia —
dV kura uintur at fiakurum nabnum burnī —
dVI r fiakurum bruprum . ualkar fim rapulfsu —
dVII nir hraiþulfar fim rukulfsunir haislar fim haruþ —
dVIII ssunir kunmuntar fim birnar sunir
dIX nukm[ini] m[ir] alu [hu]ki ainhuar iþ[...] þ [...]
 ftiRfra.

Till tjänst för den fortsatta forskningen meddelas följande tillägg till Pippings förtjänstfulla förteckning över den omfattande Rökstenslitteraturen i hans ovan nämnda arbete Rökstensinskriften en rättsurkund.

Agrell, Sigurd, Runornas talmystik, s. 198 f. Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund, 6. Lund 1927.

Agrell, Sigurd, Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen, s. 62—68. Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund, 10. Lund 1928.

Arndt, Helmut, Handbuch der Runenkunde. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekten ausgegeben von Karl Helm. B. Ergänzungssreihe n:r 3. Passim. Halle—Saale 1935.

Beckman, Nat., Anmälan av E. Sievers, *Metrische Studien* IV. Arkiv för nordisk filologi 38, s. 109. Lund 1921.

Björkman, Erik, *Studien über die Eigennamen im Beowulf*, s. 113, not. *Studien zur englischen Philologie* LVIII. Halle 1920.

Brøndum-Nielsen, Johs., *Ønavnet Sjælland*, s. 97. *Germanska namnstudier tillägnade Evald Lidén den 3 oktober 1932*. Lund 1932.

Burg, Fritz, *Die älteren nordischen Runeninschriften*, s. 97 f. Berlin 1885.

Cnattingius, Bengt, *Var har Rökstenen ursprungligen stått? Fornvännen* 1930, s. 116—119.

Friesen, Otto von, *Nordisk kultur* VI. *Runorna*, utgiven av Otto v. Friesen (under medverkan av Johs. Brøndum-Nielsen och Magnus Olsen), s. 37, 103, 147, 151 f., 156, 157 f. och 168. Stockholm 1933.

Friesen, Otto von, *Rökstenen*. *Svenska Fornminnesplatser* 23. Stockholm 1934.

Grienberger, Theodor von, *Ermanariks Völker*, s. 170. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur* 39. Berlin 1895.

Grienberger, Theodor von, *Widsið*, s. 352 ff. *Anglia* 46, Halle 1922.

Hultman, O. F., *Hälsingelagen och Upplandslagens ärfdabalk*, s. 344. *Acta Societatis Scientiarum Fennicæ*, Tom XXXIII, N:o 2. Helsingfors 1904—1908.

Johannson, Arwid, *þiaurikR miR Hraipkutum*. *Acta Philologica Scandinavica* VII, s. 97—149. København 1932.

Johannson, Arwid, *Die erste Westwiking*. *Acta Philologica Scandinavica* IX, s. 1—68. København 1934.

Linderholm, Emanuel, *Nordisk magi* I. *Urnordisk magi*, s. 45, 125, 144 f., 147 f. och 154. *Svenska Landsmål*. B 20. Stockholm 1918.

Lindquist, Ivar, *Galdrar*, s. 81 och 90. Göteborg 1923.

Lindquist, Ivar, *Religiösa runtexter* I. *Sigtuna-galdern*, s. 91. *Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund*, 15. Lund 1932.

[Lindquist, Ivar] I. Lqt., *Rökstenen*. *Svensk Uppslagsbok* 23, sp. 781—783. Malmö 1935.

Lindroth, Hjalmar, *En gensaga*. *Studier i nordisk filologi* IV, 4. Helsingfors 1913.

Lindroth, Hjalmar, *Värend och virdar*, s. 56 ff. *Namn och Bygd* VI, 1918.

Ljunggren, Karl Gustav, *En öländsk runsten och de fornordiska namnen på —MODR*, s. 92 ff. *Arkiv för nordisk filologi* 49. Lund 1933.

Ljunggren, Karl Gustav, *Anmälan av Lis Jacobsen: Eggjumstenen*, *Forsøg paa en filologisk Tolkning*. Kbnv 1931, s. 299 f. *Arkiv för nordisk filologi* 50. Lund 1934.

Malone, Kemp, *The Theodoric of the Rök inscription*. *Acta Philologica Scandinavica* IX, s. 76—84. København 1934.

Much, Rudolf, *Germanische Völkernamen*, s. 52. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur* 39. Berlin 1895.

Nordén, Arthur, Rökstenen Sveriges första chiffer. Stockholmstidningen-Stockholms Dagblad. Söndagsbilaga 14 april 1935.

Olsen, Magnus [og Haakon Shetelig], Runekammen fra Setre. Bergens Museums Årbok 1933, Historisk-antikvarisk rekke, nr. 2, s. 48 ff. Bergen 1934.

Patzig, H., Dietrich v. Bern u. s. Sagenkreis, s. 33 ff. Dortmund 1917.

Patzig, H., Zur Inschrift des Röksteins, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur 60, s. 26—32. Berlin 1923.

Pipping, Hugo, Gömda bindrunor, s. 1, 4, 9, 23, 31. Studier i nordisk filologi XXXIII, 2. Helsingfors 1933.

Pipping, Hugo, Om Rökstenens anurpifiaru. Studia Germanica tillägnade Ernst Albin Kock den 6 december 1934, s. 265—272. Lund 1934.

Schütte, Gudmund, Ethische Prunknamen, s. 131. Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur 67. Berlin 1930.

Schütte, Gudmund, The problem of the Hraid-goths. Acta Philologica Scandinavica VIII, s. 247—261. København 1933.

Steffen, Richard, Svenska litteraturens historia (av Fredrik Böök, Gunnar Castrén, Richard Steffen, Otto Sylwan) I, s. 35—42. Stockholm 1929.

Wessén, Elias, Anmälan av v. Friesen, Runorna i Sverige, Uppsala 1928. Fornvännen 1930, s. 124—127.

Ödeen, Nils, Vägar och städer, bygder och gårdar i Bleking, s. 123. Blekingeboken. Blekinge Musei- och Hembygdsförbunds Årsbok 1934.

ZUSAMMENFASSUNG.

GILLIS HEDLUND: Die Lesefolge der Röksteininschrift.

Die bisher vorliegenden drei vollausgeführten Deutungen des Röksteins — die von Sophus Bugge, Otto von Friesen und Hugo Pipping — gehen bezüglich der Gesamtaufassung der Inschrift vollkommen auseinander. Dies beruht u. a. darauf, dass die Ausleger die verschiedenen Partien der Inschrift nicht in derselben Reihenfolge gelesen haben. Im obigen Aufsatz wird vorgeschlagen, mit v. Friesen die Runen in der Reihenfolge zu lesen, in der sie eingehauen worden sind, jedoch mit ein paar wichtigen Abweichungen von der von diesem Forscher angenommenen Aufeinanderfolge der einzelnen Teile. Man hat sich zu denken, dass der Stein beim Einhauen der Runen auf dem Boden liegt, zuerst mit der Vorderseite nach oben. Nachdem die Partien *a* und *b* (siehe Abb. 2) eingehauen worden, ist der Meister um den Stein herumgegangen und hat die Partien *c*, *i* und *h* eingehauen, worauf der Stein herumgewälzt worden ist. Auf der Rückseite hat der Meister mit der Zeile *f* begonnen, die dicht neben der Stelle anfängt, wo *h* endet, um dann mit *g*, *k* und *e* fortzufahren und mit *d* abzuschliessen. — Zum Schluss wird eine Ergänzung zu Pippings Verzeichnis der Röksteinlitteratur in »Rökstensinskriften en rättsurkund«, Studier i nordisk filologi 22, 1, Helsingfors 1932, mitgeteilt.